

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Наконечної Лариси Михайлівни «Становлення та розвиток інклюзивної освіти в Канаді та Україні: порівняльний аспект», що представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 016 Спеціальна освіта

Актуальність дисертаційної роботи. Одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти України є забезпечення рівних прав на освіту для всіх. Саме тому вагомим значенням набуває створення інклюзивного, безпечного, сприятливого освітнього середовища, що забезпечує формування компетентностей для життя, розвиток здібностей та обдарувань кожної дитини.

Сучасний підхід до сприйняття особливих освітніх потреб закріплено в Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про позашкільну освіту» та «Про вищу освіту». Зокрема, Закон України «Про освіту» проголошує базовими принципами недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників; наявна законодавча база створює можливості для отримання додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі із врахуванням освітніх труднощів та потреб.

У межах освітніх реформ визначено й *стратегію розвитку та нову методологію освіти дітей з особливими освітніми потребами*, яка передбачає створення умов для здобуття різних освітніх рівнів дітьми, не залежно від їхнього соціального статусу, стану здоров'я, зокрема, наявності тих чи інших порушень психофізичного розвитку; розширення мережі навчальних установ та надання батькам право вибору освітнього маршруту для своєї дитини; зміну підходів до визначення необхідних для дитини послуг, зокрема, відмову від

опори на категорії порушень, натомість насамперед врахування індивідуальних особливостей розвитку, потреб кожної дитини; впровадження рівнів підтримки відповідно до ступенів прояву освітніх труднощів.

Наразі Міністерством освіти і науки України в рамках виконання Плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації «Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2023 р. №372-р., розроблено проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на 2023-2030 роки (<https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-nacionalnoyi-strategiyi-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya-na-2023-2030-roki>). В умовах воєнного часу питання доступності та безбар'єрності в освітній сфері набули ще більшої актуальності.

Одночасно, пріоритетом національної державної політики виступає *упровадження міжнародних стандартів у системі надання допомоги дітям з особливими освітніми потребами*: якомога більш раннє виявлення проблеми у розвитку та рання комплексна допомога (впроваджується програма раннього втручання); орієнтація фахівців на надання допомоги сім'ї, активне залучення батьків до роботи з дітьми та підвищення відповідальності батьків за реабілітацію та навчання своїх дітей; впровадження міждисциплінарного командного підходу та надання інтегрованих послуг; розвиток професіоналізації, забезпечення системного підвищення фахового рівня спеціалістів.

Варто відзначити, що Канада має тривалий позитивний досвід у розбудові інклюзивної освіти, а канадські дослідники (вчені університетів Альберти, Конкордія, Грента МакЮена, Вікторії та ін.) безпосередню причетні до імплементації ідей інклюзії в Україні (Україно-канадський проєкт «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні», який здійснювався впродовж 2008-2013 рр. за підтримки Канадської Агенції з міжнародного

розвитку – The Canadian International Development Agency, CIDA). Відтак видається за доцільне здійснення порівняльного аналізу досвіду розбудови інклюзивної освіти в Канаді та Україні, що дасть змогу виявити можливості застосування найбільш ефективних стратегій в системі освіти нашої країни, впровадження технологій та методів навчання дітей з особливими потребами, враховуючи вітчизняні реалії та кращі міжнародні практики.

Важливо, що в умовах воєнного стану для України актуалізується проблема підготовки педагога-професіонала, який має компетенції для роботи в розмаїтому учнівському колективі (потреби можуть бути зумовлені соматичними захворюваннями, порушеннями слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату тощо, соціальними чинниками – внутрішньо переміщенні особи; діти, що постраждали від війни, зазнали психологічної травми та ін.), отже посилюється увага до оновлення та модернізації вищої та післядипломної педагогічної освіти, удосконалення змісту, організаційних форм та освітніх технологій.

Сформульована мета дослідження відображає очікуваний кінцевий результат і полягає у визначенні загальних закономірностей та особливостей розвитку інклюзивної освіти в Канаді та Україні та окресленні можливостей використання ефективного досвіду в умовах реформування вітчизняної системи освіти.

З огляду на зазначене, дисертаційна робота Наконечної Л.М. «Становлення та розвиток інклюзивної освіти в Канаді та Україні: порівняльний аспект» є *вкрай актуальною та значущою*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України «Методичні та дидактичні засади навчання дітей з особливими освітніми

потребами в умовах інклюзивного середовища» (Державний реєстраційний номер теми: 0118U003348).

Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (протокол № 9 від 24 листопада 2022 року).

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження. Наголошуючи на найсуттєвіших здобутках дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне зазначити результати, що мають безперечну новизну, а саме:

уперше: здійснено системний компаративний аналіз інклюзивної освіти в Канаді та Україні, у процесі якого у порівняльній площині окреслено визначальні стадії втілення інклюзивної парадигми; охарактеризовано основні концепції та підходи інклюзивної освіти, а також технології інклюзивного навчання та супроводу;

обґрунтовано особливості генезису та втілення основоположних концепцій та підходів інклюзивної освіти в Канаді та Україні, а також специфіка їх інтерпретацій в зарубіжній та вітчизняній науці та практиці;

охарактеризовано спільне та специфічне в організації інклюзивного навчання, використання технологій у процесі навчання та супроводу дітей з ООП в освітніх системах Канади та України;

актуалізовано та обґрунтовано напрями, за якими можливо удосконалити розвиток інклюзивної освіти в Україні з використанням позитивного зарубіжного досвіду;

поглиблено та уточнено: потрактування різних концепцій інклюзивної освіти;

дані щодо варіативності моделей інклюзивного навчання, використання технологій у процесі навчання та супроводу дітей з особливими освітніми потребами;

подальшого розвитку набули: сервісна концепція інклюзивної освіти, що втілюється на теренах України;

теоретичні та методичні підходи технологізації інклюзивного навчання та супроводу.

Особливо цінним, на нашу думку, є те, що обґрунтовані в дисертаційному дослідженні науково-компаративистичні позиції та висновки дали змогу визначити *загальні рекомендації* щодо використання досвіду Канади, які доцільно розглядати як підґрунтя для вироблення сучасної стратегії розбудови інклюзивної освіти в Україні з чітко визначеними напрямками, окресленими шляхами та новітніми засобами для її успішної реалізації.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення нормативного поля інклюзивної освіти та навчально-методичного забезпечення інклюзивного навчання; розроблені методичні рекомендації для вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для ефективної професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Результати, отримані автором у процесі наукового пошуку, безперечно мають значення для розвитку національної науки і практики, зокрема спеціальної освіти, що полягає у можливості використання їх у процесі підготовки педагогічних кадрів і слухачів курсів підвищення кваліфікації, проведенні подальших педагогічних досліджень та при розробленні навчально-методичних матеріалів, окремих навчальних курсів тощо.

Результати дослідження впроваджено у діяльність Державного вищого навчального закладу «Мукачівський державний університет» (довідка від 06.04.2023 р. за № 604), Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпровської обласної ради (довідка від 17.03.2023 р. за № 256), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка від 04.04.2023 р.), Інклюзивно-ресурсного центру

№ 10 Шевченківського району м. Києва (довідка від 01.03.2023 р. за № 01-14/40).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації. Вірогідність результатів дослідження забезпечується: методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних його положень; застосуванням системи методів, адекватних меті, предметові та завданням дослідження.

Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного та всеукраїнського рівнів, шляхом обговорення результатів дисертаційного дослідження на засіданнях лабораторії проблем інклюзивної освіти, відділу інклюзивного навчання Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (2017-2022 рр.).

Характеристика основних положень роботи. Оцінюючи зміст й завершеність дисертації Наконечної Лариси Михайлівни «Становлення та розвиток інклюзивної освіти в Канаді та Україні: порівняльний аспект» відмітимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу, складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (370 найменувань, із них 102 – англійською мовою).

Слід відзначити вміння дисертантки узагальнювати й систематизувати теоретичний матеріал, що принагідно представлено у першому розділі дисертаційної роботи *«Соціально-історичний контекст становлення інклюзивної парадигми в Україні та Канаді»*.

Автором представлено порівняльний аналіз становлення інклюзивної освіти в Канаді та Україні, який засвідчив, що зміна освітньої парадигми відбувалась еволюційно-поступально зі зміною соціальних світоглядних трансформацій, що зумовлювались суспільно-політичними та соціально-економічними перетвореннями в кожній із країн. При відстеженні соціокультурної динаміки змін в суспільно-політичній, соціально-економічній сферах Канади та України, виявлено виразні ознаки залежності моделі освіти дітей з ООП від сприйняття суспільством таких осіб. На основі ретроспективи поступу змін в організації освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку в Україні та Канаді в історичній динаміці у дисертаційному дослідженні окреслено загальні закономірності розгортання систем освіти цієї категорії учнів; з'ясовано специфіку зародження та втілення концептуальних ідей інтегрування на ґрунті унікального соціокультурного контексту в межах кожної з країн.

На увагу заслуговує здійснений автором узагальнений порівняльний аналіз (співвідношення) періодів трансформації парадигми в освіті осіб з ООП в Канаді та Україні, що дає підстави стверджувати про наявність закономірної еволюційності і послідовності змін ключових освітніх парадигм, що зумовлюються прогресивним поступом суспільства у всіх його проявах (суспільно-політичному, соціально-економічному, соціокультурному планах).

У контексті здійсненого Наконечною Л.М. порівняльного аналізу становлення та розвитку інклюзивної освіти в двох країнах вважаємо за доцільним розгляд нею низки об'єктів, які слугували основою для зіставлення, зокрема: історичний контекст передумов виникнення, становлення та розвитку інклюзивної освіти; періоди та етапи розбудови інклюзивної освіти; основоположні підходи інклюзивної освіти; особливості законодавчого та нормативно-правового забезпечення; інклюзивна практика (технології навчання та супроводу). Їх сукупність уможливила впорядковане структурування

педагогічних явищ, визначення основних тенденцій і закономірностей спільних для обох країн, специфічні особливості кожної, виокремлення проблемних аспектів, а також тих позитивів канадського досвіду, що можливо екстраполювати в освітню систему України.

Цінним, з педагогічної точки зору, є другий розділ дисертаційної роботи *«Реалізація інклюзивної парадигми як основної освітньої тенденції в Канаді та Україні»*, зокрема встановлено, що теоретико-методологічним підґрунтям при розбудові інклюзивної освіти є: системний, командний, середовищний, кондуктивний та особистісний підходи; охарактеризовано сутнісне тлумачення інклюзивної освіти в північноамериканській та українській педагогіці; у процесі порівняльного аналізу виявлено спільність наукових поглядів дослідників Канади і України стосовно розуміння позицій всіх учасників інклюзивного навчання; виявлено певні відмінності щодо технологізаційних аспектів інклюзивного навчання (українські практики послуговуються дещо обмеженим комплексом психолого-педагогічного інструментарію для реалізації всебічного залучення дитини з ООП; канадська система освіти підтримується розгалуженою мережею педагогічного менеджменту, багатовекторною системою супроводу дітей з ООП та їхніх родин, діяльність яких забезпечується широким асортиментом психолого-педагогічного інструментарію задоволення особливих потреб).

Важливі для практики спеціальної освіти є визначені у третьому розділі *перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні в контексті екстраполяції освітньої практики Канади*. Акцентуємо увагу на тому, що відповідно до сучасних міжнародних підходів, автором серед засадничих умов розбудови інклюзивної освітньої системи визначено кадрове забезпечення: недостатня фахова підготовка та недосконалість системного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів гальмує впровадження інклюзивного навчання, відтак трансформаційні освітні зміни потребують серйозних реформаторських заходів

щодо підвищення фахової компетентності та професійного зростання педагогів при цьому компаравістичний досвід має виключну значущість.

Заслуговує на увагу ґрунтовний аналіз нормативно-правових документів з проблеми розвитку інклюзивної освіти в Канаді та Україні, визначення умов успішної реалізації стратегічних ідей національної політики, які окреслені у законодавстві, важливість впровадження технологій сучасного освітнього менеджменту.

Дисертація Наконечної Лариси Михайлівни засвідчує здійснену ґрунтовну пошукову й аналітичну роботу, опрацювання та узагальнення значного масиву інформації. Дисертаційне дослідження характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Оцінювання змісту дослідницької роботи уможливорює стверджувати, що поставлена в ній мета у процесі вирішення головних завдань досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Слід зазначити, що під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи оригінальний. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Основні положення та результати дослідження висвітлено у 12 публікаціях (9 одноосібних), з них 1 стаття у наукометричному виданні бази даних Web of Science; 5 статей у вітчизняних фахових виданнях; 1 стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, 5 публікацій апробаційного характеру.

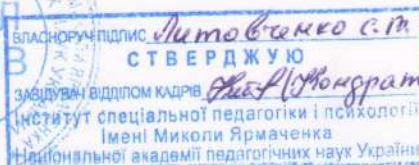
Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Л.М. Наконечної, можна висловити побажання шановній Ларисі Михайлівні підготувати методичні рекомендації щодо розвитку інклюзивного навчання, спираючись на матеріали виконаної дисертації.

Висновок. З огляду на вищезазначене вважаємо, що дисертаційне дослідження Л.М. Наконечної «Становлення та розвиток інклюзивної освіти в Канаді та Україні: порівняльний аспект» характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Оцінювання змісту дослідницької роботи уможливорює стверджувати, що поставлена в ній мета у процесі вирішення головних завдань досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею. Дисертаційне дослідження Л.М.Наконечної «Становлення та розвиток інклюзивної освіти в Канаді та Україні: порівняльний аспект» за актуальністю, змістом, обсягом, науковою новизною, достовірністю, практичним значенням та повнотою викладу даних відповідає спеціальності 016 Спеціальна освіта та вимогам до оформлення дисертацій, порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019) і постановою КМ України від 12.01.2022 №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанови КМ України №341 від 21.03.2022 року), а її автор – Л.М.Наконечна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії PhD в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Рецензент:

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу освіти дітей з порушеннями слуху
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка Національної
академії педагогічних наук України

Світлана ЛИТОВЧЕНКО

На електронний документ накладено: 1 (Один) підписи чи печатки:
На момент друку копії, підписи чи печатки перевірено:
Програмний комплекс: eSign v. 2.3.0;
Засіб кваліфікованого електронного підпису чи печатки: ПТ Користувач ЦСК-1
Експертний висновок: №05/02/02-1424 від 05.04.2016;
Цілісність даних: не порушена;

Підпис № 1 (реквізити підписувача та дані сертифіката)
Підписувач: ЛИТОВЧЕНКО СВІТЛАНА ВІТАЛІЇВНА 2714004567;
Належність до Юридічної особи: ФІЗИЧНА ОСОБА;
Код юридичної особи в ЄДР: 2714004567;
Серійний номер кваліфікованого сертифіката: 5E984D526F82F38F04000000A9E31B0190947804;
Видавець кваліфікованого сертифіката: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК";
Тип носія особистого ключа: Незахищений;
Тип підпису: Удосконалений;
Сертифікат: Кваліфікований;
Час та дата підпису: 14:20 08.10.2023;
Чинний на момент підпису. Підтверджено позначкою часу для підпису від АЦСК (кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг)